

माध्यमिक शिक्षा बोर्ड राजस्थान, अजमेर

पाठ्यक्रम (Syllabus) परीक्षा 2024

कक्षा-10

विषय : संस्कृत (तृतीय भाषा) एक पत्रम् (71)

इस विषय में एक प्रश्न-पत्र होगा जिसकी परीक्षा योजना निम्नानुसार है—

प्रश्नपत्र	समय (घंटे)	प्रश्न-पत्र के लिए अंक	सत्रांक	पूर्णांक
एक पत्र	3.15	80	20	100

अधिगम-क्षेत्रम्	अंकभारः
अपठित-अवबोधनम्	08
रचनात्मक कार्यम्	15
अनुप्रयुक्तव्याकरणम्	25
पठित-अवबोधनम्	32
	80

(क) खण्डः—अपठितावबोधनम्

08

80-100 शब्दपरिमितः (एकः सरलः गद्यांशः)

- (i) एकपदेन उत्तरम् (प्रश्न चतुष्टयम्) $\frac{1}{2} \times 4=2$
- (ii) पूर्णवाक्येन उत्तरम् (प्रश्नत्रयम्) $1 \times 3=3$
- (iii) शीर्षकप्रदानम् 1
- (iv) अनुच्छेदाधारितं भाषिकं कार्यम् $\frac{1}{2} \times 4=2$
- (अतिलघूत्तरात्मकाः चत्वारः प्रश्नाः)
- (अ) वाक्ये कर्तृ-क्रियापदचयनम्
- (ब) विशेषण-विशेष्य-चयनम्
- (स) संज्ञास्थाने सर्वनामप्रयोगः अथवा सर्वनामस्थाने संज्ञाप्रयोगः
- (द) पर्याय-विलोमपद-चयनम्

(ख) खण्डः—रचनात्मकं कार्यम्

15

- सङ्केताधारितम् औपचारिकम् अथवा अनौपचारिकं पत्रलेखनम् 04
- चित्राधारितं वर्णनम् अथवा संकेताधारितं वार्तालापलेखनम् 04
- अनुवादकार्यम्—हिन्दीभाषायाः षड्वाक्येषु चतुर्णां वाक्यानां संस्कृतभाषया अनुवादः 04
- घटनाक्रमस्य संयोजनम् (क्रमरहितानां षड्वाक्यानां क्रमपूर्वकं संयोजनम्) 03

अथवा

संकेताधारितम् अनुच्छेदलेखनम् (पञ्चवाक्यानि)

(प्रश्नाः—बहुविकल्पात्मकाः, रिक्तस्थानपूर्तिः, अतिलघूत्तरात्मकाः, लघूत्तरात्मकाः)

- (i) संधिः 04
व्यंजनसंधिः—श्चुत्व, ष्टुत्व, जश्त्व, चर्त्व, अनुस्वारः ।
विसर्गसंधिः—विसर्गस्य लोपः, उत्त्व, रुत्व, सत्व ।
- (ii) समासः 03
अव्ययीभावः, कर्मधारयः, द्विगुः, बहुव्रीहिः, द्वन्द्वः ।
- (iii) कारकाणि—सामान्यपरिचयः, उपपदविभक्तयश्च । 04
(विभक्तिज्ञानम्/अशुद्धि-संशोधनम्)
- (iv) प्रत्ययाः 03
शतृ, शानच्, तव्यत्, अनीयर्, क्तिन्, ल्युट्, तृच्, मतुप्, इन्, ठन्, त्व, तल्, टाप्, डीप् ।
- (v) अव्ययपदानि—सामान्य-परिचयम्, वाक्ये अव्ययानां प्रयोगः । 03
- (vi) उपसर्गाः 02
अव, अप्, निस्, निर्, दुर्, आङ्, उद्, अधि ।
- (vii) शब्दरूपाणि 02
छात्र, हरि, पितृ, गौ, गुरु, नदी, वधू, अस्मद्, युष्मद्, त्रिषु लिङ्गेषु—सर्व, तत्, यत्, किम् ।
- (viii) धातु रूपाणिः—लट्-लृट्-लोट्-लङ्-विधिलिङ् लकारेषु— 02
भू, गम, इष्, प्रच्छ, लिख, हन्, भी, दा, नृत्, जन्, कृ, क्रीड्, चिन्त्, त्यज् ।
आत्मनेपदम्—सेव्, लभ् (केवलं लट्लकारे) ।
- (ix) संख्याज्ञानम्—100 तः अग्रे । 02

- (i) पाठ्यपुस्तकात् बहुविकल्पात्मक प्रश्नाः (षड् प्रश्नाः) 1 × 6 = 6
- (ii) पाठ्यपुस्तकात् अंशत्रयम् (एकः गद्यांशः, एकः पद्यांशः, एकः नाट्यांशः)
प्रति अंशम्—(क) एकपदेन उत्तरम् $\frac{1}{2} \times 2 = 1$
(ख) पूर्णवाक्येन उत्तरम् $1 \times 2 = 2$
(ग) भाषिककार्यम्— $\frac{1}{2} \times 2 = 1$ } 4 + 4 + 4 = 12
कर्तृ-क्रियापदचयनम्, विशेषणविशेष्यचयनम्, सर्वनामपदस्थाने संज्ञापदलेखनम्
- (iii) पाठ्यपुस्तकात् पद्यांशस्य सूक्तवचनस्य वा हिन्दीभाषायां सप्रसङ्गं भावार्थलेखनम् 2
- (iv) अन्वयलेखनम्-रिक्तस्थानपूर्तिमाध्यमेन 2
- (v) प्रश्ननिर्माणम् (चत्वारः) 1 × 4 = 4
- (vi) पर्याय-विलोमपदमेलनम् (चत्वारः) $\frac{1}{2} \times 4 = 2$
- (vii) पाठ्यपुस्तकात् श्लोकद्वयलेखनम् 2
- (viii) एकस्य गद्यांशस्य हिन्दीभाषायां सारलेखनम् 2

निर्धारितपुस्तकानि :

शेमुषी—द्वितीयो भागः—राष्ट्रीय-शैक्षिक-अनु. परिषदा प्रकाशितम्